

Remissvar över promemorian Fler verktyg i socialtjänsternas arbete för att förebygga brott och stärka skyddet för barn (Ds 2023:15)

Inledningsvis kan konstateras att det är ett gediget underlag som utredaren och sekreteraren har tagit fram. Hovrätten har granskat promemorian, utifrån de aspekter som domstolen har att beakta i sin verksamhet och har överlag inget att invända mot förslagen eller den lagtekniska utformningen. Beträffande nedanstående förslag vill dock hovrätten framföra följande.

Möjlighet till uppgiftsinhämtning från referenspersoner utan vårdnadshavarnas samtycke samt uppgiftsskyldighet för vissa verksamheter (avsnitt 12.5.1-12.5.2)

Hovrätten delar promemorians uppfattning att det är viktigt att det finns ett ordentligt underlag för socialnämnderna så de kan bedöma vad som är barnets bästa. Det finns emellertid skäl att ifrågasätta om den föreslagna reformen verkligen kommer att innebära någon påtaglig förbättring av bedömningsunderlaget.

Hovrätten konstaterar inledningsvis att det framgår av promemorian att flera familjerätter efterfrågat en möjlighet att inhämta uppgifter från referenspersoner utan samtycke från vårdnadshavarna. Samtidigt har flera familjerätter uttryckt att det sällan föreligger några problem med att få samtycke från en vårdnadshavare när det gäller uppgifter från skola, förskola och fritids. I stället framstår det som att problemet snarare avser andra uppgiftslämnare, såsom psykiatri och hälso- och sjukvård. Trots detta är förslaget inriktat på just skolväsendet. Behovet av reformen framstår därmed som begränsat.

Mot detta begränsade reformbehov måste ställas de omedelbara konsekvenser som förslagen innebär för de personalkategorier som träffas av den nya uppgiftsskyldigheten. Hovrätten instämmer i promemorians bedömning att den föreslagna uppgiftsskyldigheten ställer stora krav på skolpersonalen och innebär svåra avvägningar. Att det redan finns en sådan uppgiftsskyldighet inom ramen för 14 kap. 1 § SoL är enligt hovrätten inget starkt argument för att utöka uppgiftsskyldigheten även till mål om vårdnad, boende och umgänge. I detta sammanhang kan framhållas att vissa av de personalkategorier som kommer att omfattas av förslaget, exempelvis specialpedagoger, kan ha en väl så förtrolig relation till barnet som en skolkurator, som inte kommer att omfattas av uppgiftsskyldigheten.

Det finns enligt hovrätten skäl att överväga alternativa lösningar som inte slår lika brett som den föreslagna uppgiftsskyldigheten. Exempelvis kan man tänka sig en ordning där domstolen ges möjlighet att i det enskilda fallet lösa den tilltänkta referenspersonens tystnadsplikt när vårdnadshavaren inte velat

ge sitt samtycke och vittnesförhör har begärts med referenspersonen. En sådan ordning kan också ges ett vidare tillämpningsområde än skolväsendet och överensstämmer därmed bättre med vad familjerätterna efterfrågat.

Hovrätten anser att nackdelarna med förslagen väger tyngre än det begränsade behov av reformen som framgår av promemorian. Hovrätten anser därför att förslagen inte bör genomföras.

Begränsningen av partsinsynen (avsnitt 12.5.3)

Hovrätten har förståelse för de problem som socialnämnder och domstolar ställs inför i mål där det förekommer barn och parter med skyddade personuppgifter. Det förslag som promemorian lämnar och som innebär en begränsning av partsinsynen i vissa mål syftar emellertid till att lösa bara ett av de många problem som finns kring det nuvarande systemet med skyddade personuppgifter. Hovrätten anser att frågan är viktig och motiverar en mer genomgripande belysning. En sådan kan med fördel innefatta en översyn av regleringen kring skyddade personuppgifter för att säkerställa rättssäkerheten (se också SOU 2017:6 s. 407).

Partsinsynen är en grundläggande och viktig rättssäkerhetsprincip i Sverige. Detta innebär enligt hovrätten att eventuella inskränkningar måste svara mot ett reellt och mycket viktigt behov. Hovrätten anser att frågan bör övervägas i ett bredare sammanhang och med en vidare sammansättning av det utredande organet. Det finns här skäl att framhålla att tidigare statliga utredningar (se särskilt SOU 2017:6) avstått från motsvarande förslag.

Hovrätten konstaterar att den föreslagna ordningen innebär att bedömningsunderlaget i familjemål kan komma att innehålla uppgifter från personer som varken motparten eller domstolen har kännedom om. Ordningen ligger enligt hovrätten relativt nära ett system med anonyma vittnen och skulle innebära en stor förändring i svensk lagstiftning. Nämnas bör att Utredningen om anonyma vittnen i betänkandet Anonyma vittnen (SOU 2023:67) efter utförliga överväganden har lagt fram ett restriktivt förslag om att vittnen i vissa undantagsfall ska kunna vara anonyma. Promemorian har framhållit att uppgifterna som kommer att omfattas av den begränsade partsinsynen saknar omedelbar betydelse för utgången i målet och bara är en del av den helhetsbedömning som socialnämnden ska göra. Samtidigt anges i promemorian att just referenspersonernas uppgifter är så viktiga att de motiverar ändringar i uppgiftsskyldigheten (jämför de förslag som lämnas i promemorians avsnitt 12.5.1-2). Det finns dessutom skäl att ifrågasätta vilket värde domstolen kommer att kunna tillerkänna uppgifter från någon som en av parterna inte haft möjlighet att ställa motfrågor till eller på annat sätt ifrågasätta.

Förutom de invändningar som kan anföras mot den föreslagna begränsningen av partsinsynen i sig finns även skäl att ifrågasätta förslaget utformning. Förslaget innebär att det är socialnämnden som kommer att avgöra vilka uppgifter som kommer att tillföras vårdnads-, boende- och umgängesutredningen. Detta innebär att den svåra intresseavvägning som måste ske helt läggs på socialsekreterarna. Det kan med fog ifrågasättas om denna uppgift inte borde tillkomma domstolarna. Dessutom innebär den föreslagna ordningen att inte bara parten utan också den domstol som har att avgöra målet saknar närmare kännedom om var uppgifterna kommer ifrån. Domstolen är i familjemål inte bunden av de förslag som lämnas i vårdnads-, boende och umgängesutredningen. Det är därvid av vikt att domstolen kritiskt kan granska hela det

underlag som utredarna haft tillgång till och inte är hänvisad enbart till socialnämndens värdering av uppgifterna.

Mot bakgrund av vad som anförts ovan anser hovrätten att övervägande skäl talar mot förslaget.

Frågor om vittnesplikt och editionsplikt (avsnitt 12.5.4)

Som framgår ovan motsätter sig hovrätten förslagen om den utökade uppgiftsskyldigheten. För det fall den ändå skulle genomföras framstår de föreslagna ändringarna i rättegångsbalken som följdriktiga.

Övrigt

Hovrätten noterar att promemorian föreslår en ny paragraf 40 kap. 7 d § OSL. En paragraf med denna beteckning träder emellertid i kraft den 1 januari 2024 (SFS 2023:460). Den föreslagna ändringen behöver därför en annan beteckning vilket även påverkar de paragrafer i förslaget som hänvisar till denna.

Detta yttrande har beslutats av hovrättslagmannen Bob Nilsson Hjorth, hovrättsrådet Bo-Göran Ohlsson och tf. hovrättsassessorn Sofia Waadeland Grönesjö (referent)

Sofia Waadeland Grönesjö

Bob Nilsson Hjorth